

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ

Удовика Л.Г., к.філос.н., доцент

Запорізький національний університет

В умовах глобалізації та інтеграції правових систем трансформується більшість правових процесів і явищ, у тому числі й правотворчість. У статті обґрунтовуються напрями впливу і основні особливості національної правотворчості під впливом процесів глобалізації та інтеграції.

Ключові слова: глобалізація, правотворчість, правова система, інтеграція, трансформація.

Удовика Л.Г. ГЛОБАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИИ ПРАВОТВОРЧЕСТВА В УКРАИНЕ / Запорожский национальный университет, Украина

В условиях глобализации и интеграции правовых систем трансформируются большинство правовых процессов и явлений, в том числе и правотворчество. В статье обосновываются направления влияния и основные особенности национального правотворчества под влиянием процессов глобализации и интеграции.

Ключевые слова: глобализация, правотворчество, правовая система, интеграция, трансформация.

Udovika L.G. GLOBALIZATION AS A FACTOR OF TRANSFORMATION IN UKRAINE LAWMAKING / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In a globalized world and the modernization of the Ukrainian state research on law-making is an urgent theoretical and practical problem and determining the characteristics of the transformation law-making process will help to form a comprehensive study of law-making, clarifying directions of its improvement in a globalizing world and the integration of legal systems.

The author proves that in the context of globalization and integration of legal systems undergo significant changes in legal processes and phenomena, including law-making, which is characterized by the following features: 1) activated processes of law-making in general, due to the expansion and deepening regulation, especially in new areas, and areas of legal relations: in the field of computer information, genetic engineering, medical and space technology, etc., in the context of globalization require consistent and adequate regulation at the international and national level, and 2) activates the lawmaking process and legislative activity regarding legal support integration processes; 3) lawmaking process is directed towards bringing national legislation into line with European standards, especially in the area of human rights and democracy, and 4) increasing impact on international law-making factor that increases the impact of international law on national, which makes the process of unification, implementation, harmonization legal principles and norms, 5) changing source base as a whole, the role and importance of judicial lawmaking; 6) face new demands in the system of formal – legal framework of law-making, ie the system of legal principles, methods, tools, rules and methods for creating, adopting and enforcing regulations, 7) increasing impact on national legal system and law-making rules contained in the acts are not individual states and international organizations, 8) in the lawmaking process at one of the first places comes the problem of convergence of national, international, international interests.

Summarizing the above author stresses that outlines areas of globalization and legal integration in the lawmaking process and relevant features of the law-making process in Ukraine is not exhaustive. Given the rapid and at the same time contradictory nature of globalization and legal integration is quite logical to assume about new features, further transformation of law-making in Ukraine in the near future. And quite safe to say that given the chosen course of European integration process of law-making in Ukraine will develop towards convergence with European legal principles and standards. At the same time, achieve goals only possible consideration peculiarities of Ukrainian legal culture, preservation of national legal traditions, harmonious combination of global legal values.

Key words: globalization, legal creation, legal system, integration, transformation.

Глобалізаційні процеси посилюють прагнення України до європейського простору, до залучення в міжнародні та загальноєвропейські політичні, правові, економічні структури й процеси, ставлять перед національною правовою системою загалом, правотворчістю зокрема, низку складних і суперечливих питань щодо найбільш оптимальних напрямів і форм інтеграції. Проголошений курс на модернізацію української держави у поєднанні з інтеграційними процесам безпосередньо визначають активізацію й специфіку й правотворчої діяльності, спрямовують її у напрямі вдосконалення законодавства та реального закріплення в ньому гарантованих Конституцією прав і свобод людини й громадянина, приведення юридичних норм у відповідність із рівнем розвитку суспільних відносин. Таким чином, в умовах глобалізації світу й модернізації української держави дослідження проблеми правотворчості є актуальною теоретичною і практичною проблемою.

Зважаючи на значущість правотворчості й законотворчості в контексті трансформаційних аспектів розвитку суспільства загалом, зростання її ролі й значення в умовах глобалізації зокрема, відомі вчені останнім часом приділяють їм все більше уваги, серед них зокрема: І. Андреев, І. Биль, Г. Василевич, Ж. Дзейко, О. Зайчук, В. Карташов, Д. Керімов, Т. Кашанін, О. Копиленко, М. Марченко, О. Мурашин, Н. Оніщенко, В. Опришко, Н. Пархоменко, Є. Погорелов, С. Сивець, І. Шутак, О. Юшик та ін. Водночас аналіз свідчить, що поряд із зростанням ролі й значення правотворчості в сучасних умовах стан її дослідження залишається незадовільним. Як наголошують сучасні науковці, «інститут правотворчості має епізодичний характер вивчення, що пов'язується переважно з особливостями потреб розвитку суб'єктів правотворчості, оновлення законодавчої бази тощо», а тому робиться висновок: «сучасний стан наукової дослідженості правотворчості та сама практика правотворчості актуалізують питання комплексного дослідження правотворчості як явища, що розвивається і функціонує в умовах перехідного, трансформаційного етапу свого розвитку» [1, 220-221].

Погоджуючись із необхідністю ґрунтовних комплексних досліджень правотворчості, варто зауважити, що одним з аспектів такого дослідження має стати аналіз тих змін у правотворчості, які відбуваються під впливом не лише внутрішніх чинників, а й зовнішніх, зокрема зумовлених глобалізаційними та інтеграційними трансформаціями. Саме тому з'ясування особливостей процесу правотворчості в умовах глобалізації сприятиме формуванню комплексного розуміння правотворчості, з'ясуванню напрямів його удосконалення в умовах глобалізації світу й інтеграції правових систем.

Дослідження змісту, напрямів впливу і особливостей процесу правотворчості в умовах глобалізації потребує уточнення самого поняття «правотворчість». У сучасній юридичній науці в узагальненому вигляді правотворчість розглядається як багатоаспектна юридична категорія, яка набуває ускладненого характеру завдяки суперечливим факторам, що на неї впливають, зумовлена потребами розвитку суспільства і спрямована на формування і оновлення законодавчої бази держави. У зв'язку з цим та внаслідок відмінних поглядів на зміст, структуру, співвідношення із близькими, але не тотожними поняттями, такими як «правоутворення», «законотворчість», «нормотворчість», існують численні дефініції поняття «правотворчість». Не вдаючись у наукові дискусії з приводу зазначених проблем, що може бути предметом окремого наукового дослідження, важливими в контексті нашого дослідження є декілька аспектів. Насамперед, слід зазначити, що серед низки дефініцій правотворчості на особливу увагу заслуговують ті, які ґрунтуються на розмежуванні підходів до розуміння поняття правотворчості. Згідно з так званим «технічним» розумінням, поняття правотворчості розглядається як процес, діяльність, стадія правоутворення, функція державного органу або його посадових осіб, а мета правотворчості визначається як видання загальнообов'язкових норм у формі офіційно прийнятих нормативних актів. Так, російські вчені М. Матузов і А. Малько вважають, що правотворчість характеризується як діяльність державних органів по ухваленню, зміні, скасуванню юридичних норм [2, 297]. Російський учений М.Н. Марченко зазначає «за своєю соціальною сутністю правотворчість постає як процес зведення державної волі в закон, її оформлення в різноманітних правових актах, у підсумку – державним велінням загальнообов'язкового характеру [3, 715]. Відтак правотворчість постає як активна, розумова, творча діяльність уповноважених суб'єктів, що має офіційний, правовий, процесуальний характер та спрямована на прийняття, зміну або припинення дії правових норм у вигляді форм (джерел) права [1, 230]. Саме тлумачення правотворчості як напряму діяльності держави, що пов'язаний з офіційним закріпленням норм права шляхом формування приписів, їх зміни, доповнення, скасування є найбільш поширеним і пропонується в енциклопедичних [4, 51] та навчальних виданнях [5, 355; 6, 430; 7, 410; 8, 157] та ін.

Водночас, упродовж останнього часу в юридичній науці наголошується: «на сьогодні відчувається гостра потреба у переосмисленні явища правотворчості не лише як форми волевиявлення суб'єкта правотворчості та засобу формування і розвитку законодавства, а і як засобу розвитку трансформаційних процесів у суспільстві» [1, 220-221]. Все частіше увага акцентується і на сутнісному розумінні правотворчості, яке ґрунтується на тому, що правотворчість не зводиться до діяльнісного аспекту. Правотворчість розглядається як атрибут держави, а тому, поряд із формальними ознаками правотворчості, існують її змістовні аспекти, які відображають її соціальну сутність і соціальне призначення. Як наголошує П.М. Рабінович,

«соціальне призначення правотворчості – встановлювати стандарти, еталони, взірці поведінки учасників суспільної життєдіяльності, тобто моделювати суспільні відносини, які – з позицій держави – є припустимими, бажаними або необхідними (обов'язковими) чи забороненими» [9, 125]. Відтак «під правотворчістю розуміють організаційно-врегульовану, особливу форму діяльності держави або безпосередньо народу, внаслідок якої потреби суспільного розвитку й вимоги справедливості набувають правової форми, що знаходить свій вияв у певному джерелі права (нормативному акті, прецеденті, звичаї тощо) [10, 321].

Враховуючи ускладнений характер розвитку правотворчості, зумовлений суперечливими факторами впливу, як внутрішніми (політизацію, корпоратизацію, посиленням процесів лобіювання), так і зовнішніми (правовою глобалізацією, інтеграцією, стандартизацією) широке розуміння правотворчості видається більш актуальним і обґрунтованим. Перевагою широкого розуміння правотворчості є й те, що воно передбачає з'ясування спрямованості тих змін, які відбуваються в правотворчості в умовах глобалізаційних трансформації держави і суспільства. Враховуючи зазначене правотворчість постає як атрибутивна форма діяльності держави, що виявляється в активній, творчій діяльності уповноважених суб'єктів чи безпосередньо народу, зумовлена плінними потребами внутрішньодержавного й глобального суспільного розвитку й оновленням нормативно-правової бази, має офіційний, правовий, процесуальний характер і передбачає встановлення вимог справедливості й забезпечення суспільного розвитку в правових формах.

Аналіз свідчить, що в умовах глобалізації та інтеграції правових систем правотворчий процес в Україні набуває певних особливостей. Поряд із внутрішніми чинниками, які впливають на трансформацію правотворчості, все більшого значення набувають зовнішні чинники, спричинені глобалізацією й інтеграцією правових систем.

1. Глобалізація світу активізує процеси правотворчості загалом, завдяки розширенню й поглибленню правового регулювання. Розширення сфери правового регулювання пов'язано з поширенням дії права як на зовсім нові суспільні відносини, так і на ті з них, які не перебували в полі зору суб'єктів правотворчості. З'являються нові галузі, підгалузі, інститути права й законодавства, такі як інформаційне, космічне, медичне право та ін. Йдеться також про правовідносини в галузі комп'ютерної інформації, генної інженерії, медичних і біологічних технологій тощо. Окрім розширення сфери правового регулювання, відбувається еволюція традиційних правових інститутів, зокрема, трансформується інститут права власності, що виявляється в якісній і кількісній зміні об'єктів права власності. Так, з появою різних об'єктів інтелектуальної (літературної, художньої, промислової) власності істотно розширився обсяг так званого безтілесного майна. Перелік об'єктів права власності на «тілесне» майно збільшився за рахунок різних енергоносіїв.

Прискорення НТП, складно прогнозований характер комп'ютерних, медичних, біологічних технологій, генної інженерії ставить перед процесом правотворчості загалом, її суб'єктами зокрема низку складних, суперечливих питань, відповіді на які необхідно дати професійно й у досить обмежений час. За таких умов регулятивна роль права в керуванні науково-технічним прогресом набуває іншого, більш істотного значення. На жаль, слід визнати, що сучасне національне право й законодавство не має механізму обмеження й нейтралізації шкідливих наслідків науково-технічного прогресу. Насамперед, це стосується військових (ядерних, біологічних та ін.) технологій, генетики, медичної біології, соціальних наслідків НТР.

Зазначена особливість правотворчості виявляється не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Водночас, на міжнародному рівні також не розроблено й не ухвалено значну частину універсальних нормативно-правових актів. Існуючі національні акти більшою мірою базуються на регіональних, або тих, що розробляються ЮНЕСКО, ВООЗ, РС і ЄС у рекомендаційних документах. Прискорення правотворчого процесу в Україні у цих напрямках, ухвалення низки законопроектів та приєднання до інших міжнародних актів у цих та інших сферах є нагальними питаннями для правотворчого й правозастосовного процесів.

2. Глобалізація світу й інтеграція правових систем активізують правотворчий процес і правотворчу діяльність щодо правового забезпечення безпосередньо інтеграційних процесів. Правове забезпечення інтеграційних процесів відбувається на різних рівнях:

міжнародному, міждержавному, внутрішньодержавному. Саме тому в сучасній юридичній науці звертається увага на формування інтеграційного права як сукупності правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері інтеграційної діяльності. Найбільш поширеною є думка, згідно з якою інтеграційне право ототожнюють з правом регіональних об'єднань держав, зокрема з правом ЄС. Деякі вчені інтеграційне право вважають функціональним додатком до міжнародного або внутрішньодержавного права [11, 7]. Залучення будь-якої держави до інтеграційних процесів вимагає від неї низки невідкладних заходів, прийняття важливих нормативно-правових актів, без яких інтеграційні процеси є неможливими. Повною мірою це стосується й України, яка, прагнучи до приєднання до ряду міжнародних, міждержавних, наддержавних структур та посилення співпраці, практично у всіх сферах суспільного життя потребувала прийняття низки важливих нормативно-правових актів.

Так, правовим підґрунтям регламентації процесу інтеграції України в Європейський Союз стали прийняті Європейською Радою на Копенгагенському саміті Декларації та Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами членами 1994 р. [12], а також Указ Президента України «Про програму інтеграції України до Європейського Союзу» 1998 р. [13] і Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [14] тощо.

3. Процеси глобалізації та інтеграції спрямовують правотворчий процес у напрямі приведення національного законодавства у відповідність із європейськими стандартами, насамперед, у сфері прав людини та демократії. Відбулося визнання й утвердження міжнародних стандартів прав людини, закріплених у Загальній декларації прав людини, пактах про політичні, громадянські, економічні, соціальні й культурні права, міжнародних конвенцій про захист тих або інших категорій громадян (дітей, жінок та ін.), Європейської конвенції про захист прав і свобод людини, та до протоколів до неї, визнання юрисдикції ЄСПЛ [15] обов'язковими з питань тлумачення й застосування Конвенції й протоколів до неї. Загалом, упродовж останнього десятиліття українське національне право й законодавство, зокрема – цивільне, кримінальне, пенітенціарне, соціальне, цивільно-процесуальне, кримінально-процесуальне, зазнало істотних змін у напрямі гуманізації. У сфері захисту демократії також було здійснено низку важливих кроків, зокрема ухвалено низку законів, які вносять суттєві зміни в діяльність політичних партій, виборчого права, місцевого самоврядування та ін.
4. Глобалізація та інтеграція правових систем посилюють вплив на правотворчість міжнародного чинника, тобто посилюється вплив міжнародного права на національне, спричиняє процеси уніфікації, імплементації, гармонізації правових принципів і норм. Посилення взаємодії міжнародного й національного права визнають як вітчизняні, так і закордонні науковці. Збільшення питомої ваги міжнародно-правового масиву в національному законодавстві певною мірою зумовлено тим, що значна частина цих норм діє на випередження, а галузі й інститути міжнародного права виникають значно раніше, ніж відповідні нові галузі й інститути національного права (атомне право, сімейне право та ін.). Таким чином, глобалізація посилює правові взаємозв'язки й взаємозалежності, зміна в правотворчому процесі на міжнародному рівні спричиняє в підсумку зміни в правотворчості на національному рівні.

Україна як демократична та правова держава визнає принцип примату міжнародного права над національним законодавством. Цей важливий принцип було закріплено в Декларації про державний суверенітет, а пізніше – у ст.9 Конституції України, де міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України, визнаються частиною національного законодавства України, а також в інших нормативно-правових актах, зокрема, у Законі України «Про міжнародні договори України». Окрім базових основоположних міжнародних договорів, Україна є учасницею значної кількості інших міжнародних і регіональних двосторонніх і багатосторонніх договорів, які стосуються прав і свобод людини. У формі законів України про ратифікацію було імplementовано низку міжнародних угод, конвенцій. Окрім того, було підписано значну кількість двосторонніх міждержавних угод, спрямованих на більш ефективне забезпечення та захист прав і свобод людини. На жаль, досвід взаємодії України з окремими міжнародними організаціями свідчить про те, що в процесі

узгодження умов співпраці з окремими із них, наприклад ВТО, Україні далеко не завжди вдавалося захищати свої національні інтереси і відображати їх у нормах, які створювалися в рамках ВТО. Водночас, вступ України до ВТО спричинив зміни в національному законодавстві, що є свідченням впливу глобалізації на процес правотворчості в Україні. Таким чином, Україною розширено внутрішнє законодавство за рахунок імплементації значної кількості міжнародних договорів. Разом із тим, сучасні науковці звертають увагу на те, що в цілому процес ратифікації відбувається несистемно та неузгоджено, без приведення до відповідності системи підзаконних нормативно-правових актів [16, 81-82]. Наслідком цього є низька ефективність реального впливу цих договорів на зміст, обсяг та можливості реалізації прав і свобод людини. До вказаних проблем слід додати низьку обізнаність державних службовців і суспільства в цілому про зміст міжнародних договорів з прав людини, що, безперечно, знижує ефект від їх імплементації.

5. Яскравим прикладом впливу світових глобалізаційних та інтеграційних процесів на правотворчість є зміна джерельної бази загалом, зростання ролі й значення судової правотворчості в Україні, зокрема. І хоча в національній правовій системі України судовому прецеденту офіційно не відведена роль джерела права, його ефективність є незаперечною при заповненні прогалин у законодавстві. У сучасній юридичній науці наголошується: «у внутрішньому правопорядку України діє примат звичаєво-правових загальноновизнаних норм міжнародного права над звичаєво-правовими нормами внутрішнього права. Незважаючи на надзвичайну загальність приписів українського законодавства щодо дій у внутрішньому правопорядку звичаєвих міжнародно-правових норм, в Україні поступово складається судова практика із застосування цих норм» [17, 75]. Зростанню ролі судового прецеденту в Україні сприяють декілька чинників, основними з яких є: посилення впливу міжнародного права; офіційне визнання прецедентів ЄСПЛ; правові позиції КС, викладені в мотивувальній частині його рішення, які набувають характеру нормативності не нормативно-правового акта, а судового (конституційного) прецеденту завдяки своїй казуальності і процесуальному режиму провадження; недосконалість законодавства та ін.. Прийняття Закону «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу і протоколів № 2, 4, 7 і 11 до Конвенції» означає, що Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ щодо питань тлумачення і застосування цієї Конвенції. Судові прецеденти, створювані ЄСПЛ при вирішенні кожної конкретної справи, повинні слугувати джерелом права в Україні. Наділення судів України правом визнавати недійсними норми органів влади й управління, скасовувати їх свідчить про те, що суд перестав бути лише органом вирішення індивідуальних спорів, а його компетенція зростає і поширюється на нормотворення.
6. Інтеграція правових систем, зумовлена глобалізаційними процесами, ставить нові вимоги в системі формально – юридичних засад правотворчості, тобто системі юридичних принципів, способів, засобів, правил та методів створення, прийняття та введення в дію нормативно-правових актів. Особливого значення набуває модельний закон (міждержавний, міжнародний) як нормативно-правовий документ, що рекомендується державам (у міждержавних співтовариствах) для прийняття в якості їх національного закону і виступає важливим інструментом зближення законодавств. Роль і значення модельних законів зростає і в Україні. Позитивним є той факт, що українські вчені беруть участь у розробці окремих модельних законів. Так, наприклад, модель проекту ЦК для країн СНД схвалена у вересні 1994 р., а в розробці розділу «Міжнародне приватне право» брали участь українські вчені. У подальшому цей розділ знайшов майже повне відображення в нових ЦК Вірменії (1998), Біларусі (1999), Казахстану (1999) та ін.
7. Інтеграція правових систем національного, регіонального, міжнародного рівнів загострює питання щодо посилення впливу на національну правову систему норм, що містяться в актах не окремих держав, а міждержавних об'єднань. Як зауважує І. Дудка, глобалізація в державно-правовому контексті означає формування нових правил, що передбачають підпорядкування їм суверенних держав. Саме міжнародні міждержавні об'єднання, такі, як ЄС, МВФ, МЕРКОСУР слугують основою для глобалізації. Вони диктують правила поведінки суверенним державам. Регіональна інтеграція в різних її формах сприяє «послабленню» державного суверенітету й відкриває «шлюзи» для «потоків» глобалізації [18, 102- 109].

Активізація участі в правотворчості численних міжнародних органів і організацій є новим процесом для національної правової системи.

Глобалізація загалом, економічна, фінансова зокрема, сприяє зростанню кількості різного роду комерційних організацій, діяльність яких безпосередньо пов'язана з розробкою статутів підприємств, положень, правил, посадових інструкцій, деталізацією та конкретизацією законодавчих приписів та ін., а врешті сприяє прискореному формуванню корпоративного права.

На основі досвіду найбільших фінансових корпорацій світу, що розробили й використовують корпоративні кодекси у своїй «корпоративній мережі», приймаються принципи корпоративного керування. Вони істотно вплинули на зміст акціонерного законодавства, у тому числі на Закон України «Про акціонерні товариства» [19]. Таким чином, на правотворчість в Україні в умовах глобалізації та інтеграції правових систем посилюється впливом різного роду міждержавних об'єднань, численних міжнародних органів і організацій, окремих лобістських структур. За таких умов вже на передпроектній та проектній стадіях правотворчого процесу необхідно враховувати юридичні мотиви про необхідність прийняття чи внесення змін до нормативно-правового акта, ймовірні наслідки для національної правової системи і української держави, більш істотне значення надавати експертизі, обговоренню проекту тощо.

8. Разом із тим, глобалізація світу й інтеграція правових систем національного, регіонального, міжнародного рівнів призводить до того, що в процесі правотворчості необхідно враховувати не лише національні інтереси, а й інтереси міждержавні, міжнародні (спільні). Таким чином, наступною, восьмою особливістю процесу правотворчості в умовах глобалізації світу й інтеграції правових систем є посилення необхідності враховувати й узгоджувати в процесі правотворчості інтереси національні, міждержавні, міжнародні.

Таким чином, в умовах глобалізації та інтеграції правових систем правотворчий процес в Україні характеризується наступними особливостями: 1) активізуються процеси правотворчості загалом, завдяки розширенню й поглибленню правового регулювання, насамперед, у нових сферах і галузях правових відносин: у галузі комп'ютерної інформації, генної інженерії, медичних і космічних технологій тощо, які в умовах глобалізації потребують узгодженого й адекватного правового регулювання на міжнародному й національному рівні; 2) активізується правотворчий процес і правотворча діяльність щодо правового забезпечення інтеграційних процесів; 3) правотворчий процес спрямовується в напрямі приведення національного законодавства у відповідність із європейськими стандартами, насамперед, у сфері прав людини та демократії; 4) посилюється вплив на правотворчість міжнародного чинника, тобто посилюється вплив міжнародного права на національне, що обумовлює процеси уніфікації, імплементації, гармонізації правових принципів і норм; 5) змінюється джерельна база загалом, зростають роль і значення судової правотворчості; 6) постають нові вимоги в системі формально – юридичних засад правотворчості, тобто системі юридичних принципів, способів, засобів, правил та методів створення, прийняття та введення в дію нормативно-правових актів; 7) посилюється вплив на національну правову систему і на правотворчість норм, що містяться в актах не окремих держав, а міждержавних об'єднань; 8) у правотворчому процесі на одне з перших місць виходить проблема узгодження національних, міждержавних, міжнародних інтересів.

Резюмуючи зазначене вище, слід наголосити, що окреслені напрями впливу глобалізації та правової інтеграції на правотворчий процес і відповідні особливості правотворчого процесу в Україні не є вичерпними. Зважаючи на стрімкий і, водночас, суперечливий характер глобалізації та правової інтеграції, цілком логічним буде припущення про появу нових особливостей, подальшу трансформацію правотворчості в Україні в найближче майбутнє. Та цілком впевнено можна стверджувати, що, зважаючи на обраний курс європейської інтеграції, процес правотворчості в Україні буде розвиватися у напрямі зближення з європейськими правовими принципами і стандартами. При цьому досягнення поставлених цілей можливе лише за умови врахування особливостей української правової культури, збереження національних правових традицій, гармонійного їх поєднання із світовими правовими цінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дія права: інтегративний аспект: монографія / кол. авторів; відп. ред. Н. Оніщенко. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2010. – 360 с.
2. Матузов Н.И. Теория государства и права: учебник для вузов по направлению и специальности «Юриспруденция» / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – М.: Юристь. 2005. – 541 с.
3. Теория государства и права: учебник / под ред. М.Н. Марченко. – М.: Зерцало, 2004. – 800 с.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер. 2006. – 688 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник / О.Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2006. – 776 с.
7. Венгеров А.Б. Теория государства и права: учебник для юрид. вузов. – 3-е изд. / А.Б. Венгеров. – М.: Юриспруденция, 2000. – 528 с.
8. Сырых В.М. Теория государства и права / В.М. Сырых. – М.: Былина, 1998. – 512 с.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доповнене. – Львів: Край. 2008. – 224 с.
10. Загальна теорія держави і права: підручник [для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачева та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Харків: Право. 2002. – 432 с.
11. Ершов С.В. Правовые особенности формирования наднациональной власти ЕС в процессе взаимодействия права ЕС и национального права государств-членов: автореф. дисс. на соискание научн. степени к.ю.н.: спец. 12.00.10 «Международное право. Европейское право» / С.В. Ершов. – М., 2003. – 21 с.
12. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Закон України від 10 листопада 1994 р. №237/94-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 46. – Ст. 415.
13. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р. // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2001. – № 3. – С. 59-67.
14. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
15. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. №3477-IV// Урядовий кур'єр. – №60. – 30 березня.
16. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. А.В. Єрмолаєва. – К.: НІСД, 2010. – 528 с.
17. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти т. – Х.: Право, 2008. – Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / за ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2008. – 576 с.
18. Щербакова Н.В. Правовая система России в условиях глобализации и региональной интеграции (Обзор материалов «круглого стола») / Щербакова Н.В., Лукьянова Е.Г., Скурко Е.В. // Государство и право. – 2004. – № 11. – С.102-109.
19. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.